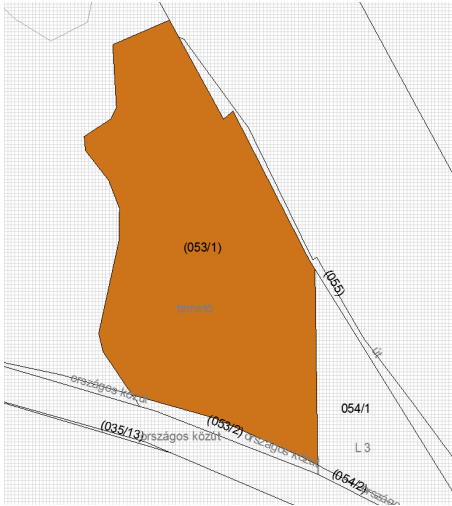
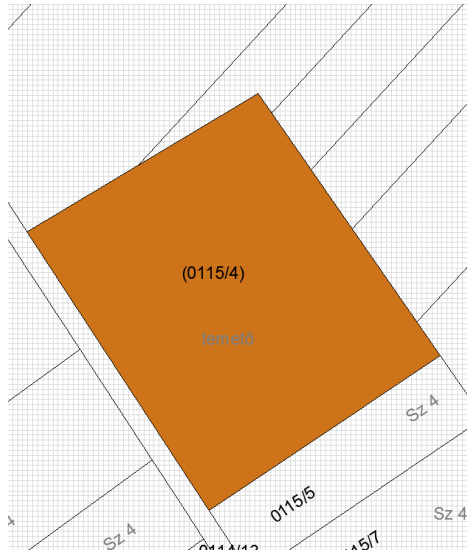

Sorszám: HV-5	FELSŐPUSZTAI TEMETŐ	
	VÉDELEM JELLEGE:	
	Helyi védelem	
CÍM:	Szabadegyháza, Felső puszta	
HRSZ:	053/1	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK:		HELYSZÍNRAJZ:
Az egykori felsőpusztai temető a 62-es főút mellett található.		
FOTÓK		
		
Források: - Szabadegyháza Településképi Arculati Kézikönyv – - Fotók: Sági Gábor		
Fehér VÁRtervező Kft.		2020

Sorszám: HV-6	VOLT NEDECZKY TEMETŐ	
	VÉDELEM JELLEGE:	
	Helyi védelem	
CÍM:	Szabadegyháza	
HRSZ:	0115/4;5	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK:		HELYSZÍNRAJZ:
A volt Nedeczky temető a belterület északi szélén.		
FOTÓK		
    		
Források: - Szabadegyháza Településképi Arculati Kézikönyv – - Fotók: Sági Gábor		
Fehér VÁRtervező Kft.		2020

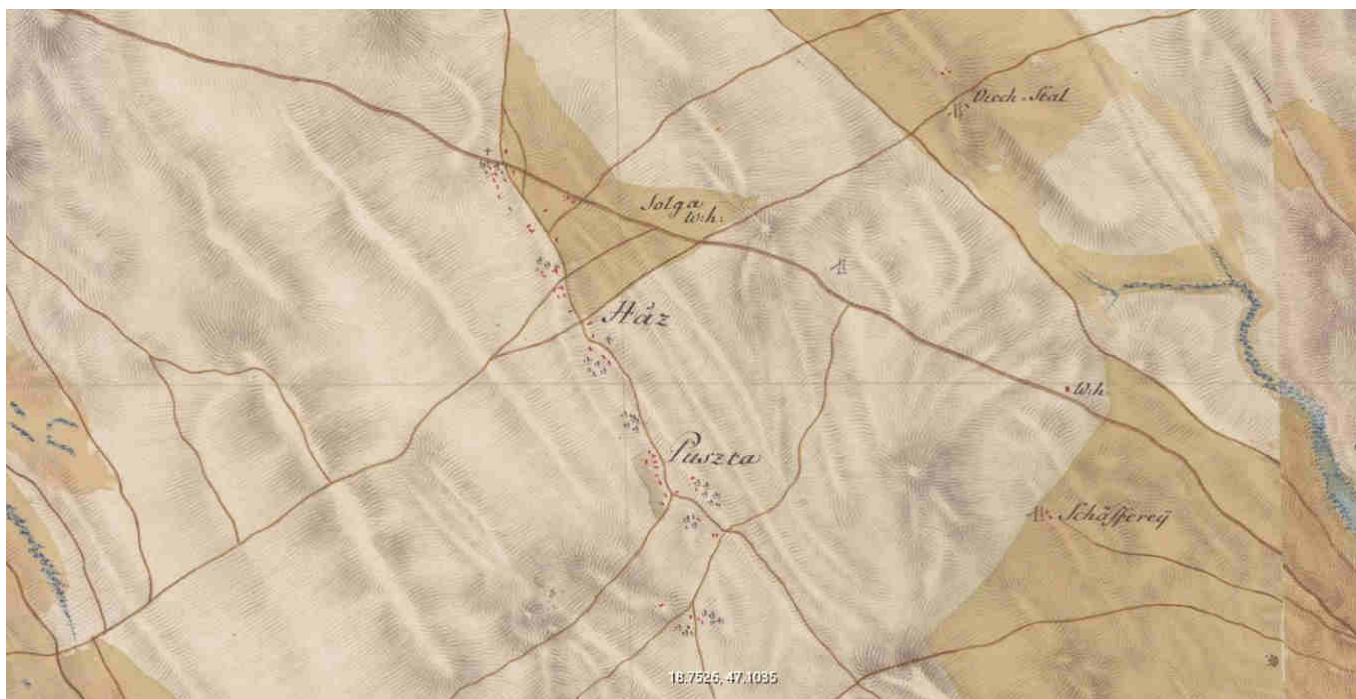
II. RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

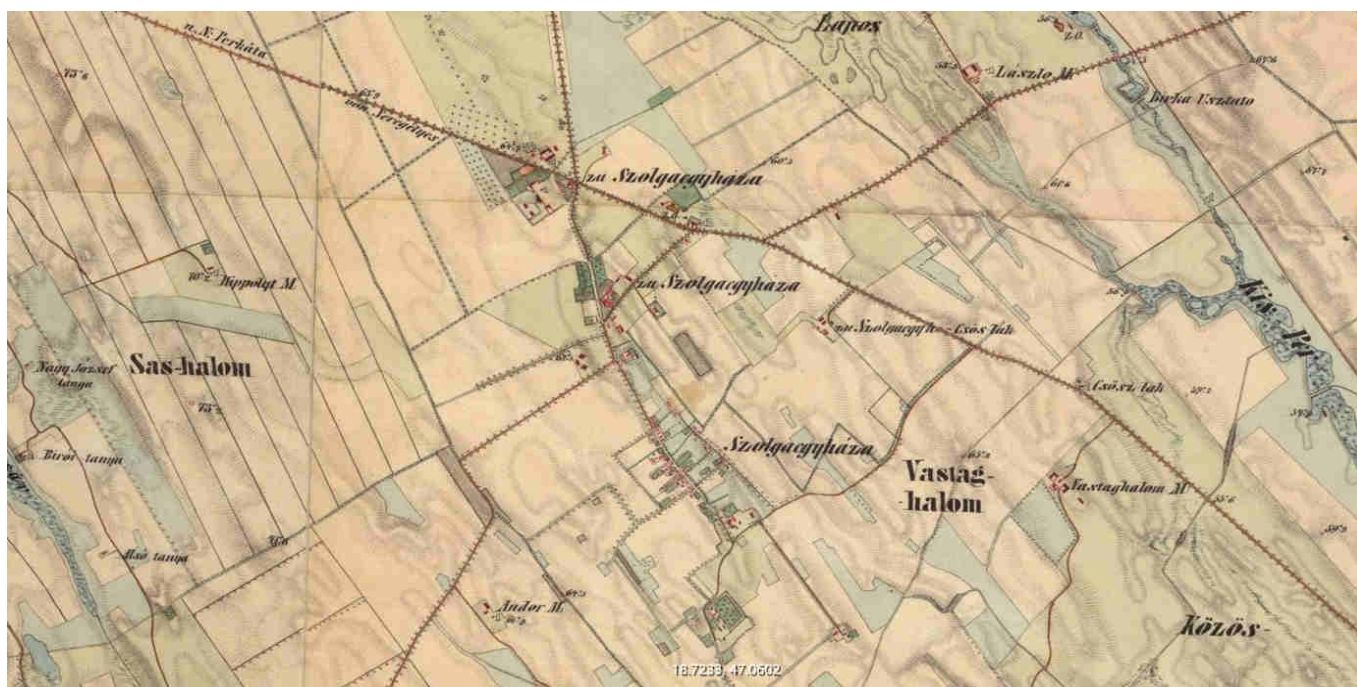
1.1 A település történeti leírása

Szolgaegyháza községnev első előfordulását I. Lipót császár 1659-es adományleveléből ismerjük. Ekkor adományozta Szolgaegyházát több, gazdátlan puszta helyiségnek tartott birtokkal együtt Bossányi Gábornak, Eölbey Mártonnak és Szeghy Mihálynak (Kiss Á. 1998, 215). 1673-ban Szolgaegyháza a tárnokmester okirata szerint az Eölbeyek jószágá. A 17. század végén Heister Siegbert, a Rákóczi-szabadságharc császári generálisa, vette meg az Eölbeyek leszármazottaitól Szolgaegyháza egy részét. A másik rész 1702-ben Miskey birtok, és a század folyamán jobbra az övék is maradt, mint a legtovább Miskey-kézben maradt Fejér megyei birtok (Kiss Á. 1998, 216, 218). 1791-ben a Szőgyény-Marich család a község határából nagy területet megvásárolt és Felső-Szolgaegyháza központtal uradalmat szervezett. Közép-Szolgaegyházát a Nedeczkyek szerezték meg, így lett Szolgaegyháza utolsó birtokosa a Nedeczky-Gribsch család (Farkas G. 1966a, 114, Farkas G. 1966b, 85). Szolgaegyháza lakosságát a kezdetektől zömében magyar nemzetiségűek alkották. 1785-ben 443-an, 1828-ban 333-an (Felső-Szolgaegyháza: 139 fő + Alsó-Szolgaegyháza 194 fő), 1864-ben 870-en (Pesty F. 1977, 280), 1880-ban 726-an, 1900-ban 850-en lakták (MTH 1998, 117).

A későbbi települést létrehozó Felsőszolgaegyháza és Alsószolgaegyháza 1773-ban még Seregélyeshez tartozott (1–2. ábra), valamint 1863-ban is Seregélyes mezőváros része (Gyalay 1997, 1307, MHT 1998, 118). A polgári közigazgatás 1872-es megszervezésétől a sárosdi körjegyzőséghez tartozott (Farkas G. 1966b, 85). A 113.626/1925. V. BM-rendelet Sárosd és Szolgaegyháza kisközségeket nagyközségekké alakította, így az előtte Sárosdhoz tartozó Szolgaegyháza 1926-tól önálló településsé vált (MTH 1998, 27). Az 1948. május elsejei Magyar Közlönyben közzétett 181.321/1948. BM-rendelettel a község nevét Szabadegyházára változtatták (Gyalay M. 1997, 1307; MTH 1998, 28).

1. ábra: Szolgaegyháza (későbbi Szabadegyháza) az első katonai felmérés (1782-85) térképén

2. ábra: Szolgaegyháza (későbbi Szabadegyháza) a második katonai felmérés térképén (1819-1869)

Felhasznált irodalom

- Farkas G. 1966a Farkas Gábor: A szabadegyházi Szeszgyár története (1912–1949). *Alba Regia* 6–7 (1966) 111–126.
- Farkas G. 1966b Farkas Gábor: A szabadegyházai Szeszgyár története az államosítástól napjainkig (1949–1962). *Fejér Megyei Szemle* 3/1–2 (1966) 85–98.
- Gyalay M. 1997 Gyalay Mihály: *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon* 2. Budapest 1997.
- Kiss Á. 1998 Kiss Ákos: Adatok Fejér megye törökkor utáni történetéből. Miskey István alispán. *Alba Regia* 27 (1998) 215–219.
- MTH 1998 *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 13. Fejér megye*. Szerk.: Kállay István – Kovacsics József, Budapest 1998.
- Pesty F. 1977 Pesty Frigyes helységnévtára, Fejér megye. Bevezette, közreadja és jegyzetekkel ellátta Párniczky Józsefné. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 11 (1977) 161–305.

1.2 A település régészeti örökségének felmérése

1.2.1 Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai

A régészeti munkarész a közhiteles lelőhelynyilvántartásra (Miniszterelnökség), a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti adatbázisára (<https://archeodatabase.hnm.hu>), a Szabadegyháza Község Önkormányzata által a hatástanulmányhoz kapcsolódóan megrendelt, 2020. március 20. napján elvégzett terepbejárás feltárási dokumentációjára (Szent István Király Múzeum – Kovács Ágnes), a Szent István Király Múzeum adattárában Szabadegyháza településhez fellelhető régészeti jelentésekre, dokumentációkra, továbbá szakirodalmi adatokra támaszkodik.

1.2.2 Jogszabályi környezet

A régészeti lelőhelyek a 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) 11. § (2) bekezdése alapján általános védelem alatt állnak. A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3. §).

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4. § (1)).

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségvédelemről (Kötv.),
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról,
- 191/2001 (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,
- 439/2013 (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről.

A régészeti érintettségű területek Kötv. által meghatározott három fő típusa:

- Régészeti lelőhely

A régészeti lelőhely olyan földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggésekben találhatók (Kötv. 7. § (35)). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9. §). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggésekben kell megőrizni (Kötv. 10. § (1)). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10. § (2)). Az előbbieket szellemében a földmunkával járó beruházásokkal a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Amennyiben erre nincs mód, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárási keretében mozdíthatók el (Kötv. 19. § (2)). A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárási kivétellel – annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

- Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott lelőhelyeket kell jogszabályban védetté nyilvánítani (Kötv. 12. §). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni (Kötv. 13. § (3)). Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír (Kötv. 13. § (4)). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti (Kötv. 13. § (1)).

- Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek minősül valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető (Kötv. 7. § 29. pont). Régészeti érdekű területen fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás esetén. Amennyiben bármilyen beruházás során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

Az örökségvédelmi hatástanulmány

Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni (Kötv. 85/A. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket (Kötv. 85/A. § (2)). Az örökségvédelmi hatástanulmányt a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (továbbiakban: Korm. rendelet) 14. melléklete szerinti tartalommal a Korm. rendelet (2) bekezdés a)-c) pontja alapján kell elkészíteni. Az települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége (Korm. rendelet 83. § (3)).

A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője köteles gondoskodni (Korm. rendelet 84. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő, valamint a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárássra alkalmas nap alatt végzi el (Korm. rendelet 84. § (2) a)-b) pontjai). A terepbejárás a Kötv. 7. § 30. értelmező rendelkezése alapján régészeti feltárásnak minősül. A Kötv. 20. § (4) bekezdés h) pontja alapján régészeti feltárássra jogosult a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő kizárólag az örökségvédelmi hatástanulmányok készítéséhez végzett terepbejárás és műszeres lelőhely- és leletfelderítés esetén. A terepbejárás a Kötv. 7. § 41. értelmező rendelkezése alapján olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely a régészeti örökség nem ismert elemének felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem.

A Korm. rendelet 5. § (1) bekezdése szerint régészeti lelőhely központi, közhiteles nyilvántartásba vételét feltárássra jogosult intézmény vagy a hatóság, továbbá örökségvédelmi hatástanulmány készítése esetén örökségvédelmi szakértő kezdeményezheti a 2. mellékletben meghatározott adattartalmú lelőhely-bejelentő adatlap benyújtásával a nyilvántartást vezető hatóságnál.

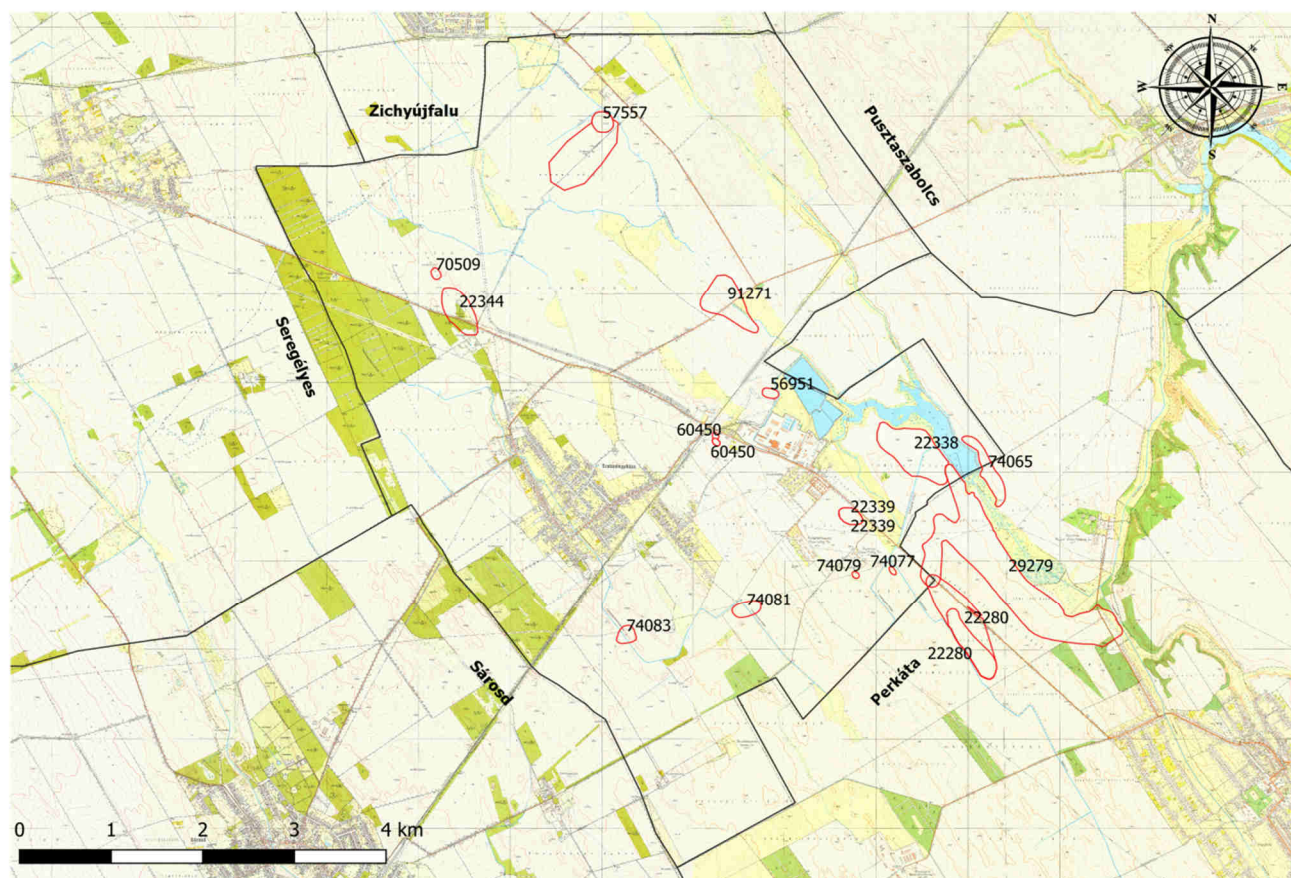
1.2.3 Régészeti lelőhelyek

Szabadegyháza község közigazgatási területét mindösszesen 15 db nyilvántartott régészeti lelőhely érinti. Ebből 12 db szabadegyházai, 3 db pedig perkátai (azonosítószáma: 29279, 22280, 74065) lelőhelyként szerepel a közhiteles nyilvántartásban (3. ábra; 1. táblázat). A nyilvántartott lelőhelyek között nincs fokozottan vagy kiemelten védett státuszú.

Lelőhely azonosító	Lelőhely neve	Lelőhely jellege	Lelőhely kora	Helyrajzi számok
56951	Hungrana üzem	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	őskor Árpád-kor	0355/14, 0352/7, 0352/9, 0353/1
57557	Hippolyt-pusztá	temető általában telepnyom (felszíni)*	ismeretlen kor római kori kelta*	0161/6, 0161/7*, 0161/8*, 0161/9*, 0150/11*, 0150/9*, 0150/8*, 0150/7*, 0150/6*, 0150/5*, 0150/4*, 0150/3*, 0150/2*, 0150/1*, 0155*
60450	Halom-dűlő	épület kemence általában telep általában	Árpád-kor	0356/39, 0356/40, 0356/3, 0356/42
22344	Öreg-temető	telepnyom (felszíni) temető dombormű	Árpád-kor Árpád-kor kora Árpád-kor	039, 049/5, 058/1, 053, 035/10, 035/9, 055, 054, 0104, 0105/5
70509	Temető-dűlő	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor	049/5
74077	Felső-dűlő	telepnyom (felszíni)	őskor	0385/1
74079	Kajdy-tanya	temető általában	ismeretlen kor	0380/23, 0380/16, 0380/22
74081	Szabadegyházai- vízfolyás mellék	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor	0392/2, 0380/17, 0396/2, 0380/19
74083	Göncsög-dűlő	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	őskor római kor	0425, 0431/5, 0422/2
22339	Halom-pusztá	telepnyom (felszíni)	római kor	0371/19, 0371/17, 0371/16, 0371/11, 0371/12, 0371/13, 0371/14
22338	Szeszgyár II.	telep általában	római kori kelta	0327/5, 0327/8, 0327/9, 0327/6, 0327/7, 0330, 0332/2
91271	Hippolyt-pusztá II.	telepnyom (felszíni)	római kor	0145/1, 0143, 0141/1, 0145/9, 0138, 0102, 0139/1, 0132/1
29279	Perkáta- Homokbánya	épület épület épület telep általában telep általában telep általában	bronzkor-középső bronzkor középkor római kor avar római kor újkőkör-középső neolitikum halomsíros kultúra urnasíros kultúra	0385/4, 0385/7, 0385/6; az alábbi, a nyilvántartásban nem szereplő hrsz.-ekre terjed ki: 0385/8, 0385/9, 0385/10, 0385/11

		telep általában telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) település általában település általában temető vízmű vízmű vízmű	bronzkor-középső bronzkor Árpád-kor késő középkor középkor avar avar bronzkor-középső bronzkor avar római kor	
74065	Perkáta-Kis-Perkáta-dűlő II.	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	római kor Árpád-kor őskor	0319
22280	Perkáta-Siba-dűlő	épület település	Árpád-kor Árpád-kor	0385/4; az alábbi, a nyilvántartásban nem szereplő hrsz.-ekre terjed ki: 0385/8, 0385/9

1. táblázat: Szabadegyháza község közigazgatási területén nyilvántartott lelőhelyek

3. ábra: Szabadegyháza község közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelyei (piros poligonokkal)

A régészeti lelőhelyek közül a Kajdy-tanya (74079) ismeretlen korú temetőként szerepel a nyilvántartásban. 2009 decembere és 2010 májusa között a Nabucco gázvezeték dunántúli szakaszának kiterjedt terepbejárásain azonosították egy homokos domboldalon. Ugyancsak ismeretlen korú temető a Hippolyt-puszta (57557), amelyet Czajlik Zoltán légifényképezéssel körárkos temetkezésekként azonosított. A Szent István Király Múzeumnak a hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó 2020. március 20-ai terepbejárásán, a körárkos temetkezésektől DNy-ra előkerülő kelta cseréptöredékek utalnak településnyomra, és egyben a temető késő vaskorra keltezését valószínűsítik.

A többi lelőhelyet a régészeti kutatásban alkalmazott nagyobb korszakokhoz sorolva, időrendi sorrendben tekintjük át.

Őskor

Szabadegyháza község közigazgatási területén 5 nyilvántartott régészeti lelőhelyet keltezhetünk az őskorra (is). Közülük 4 terepbejáráson azonosított és egyéb módon nem kutatott lelőhelynél nem szerepel az őskor sok ezer éves időszakánál pontosabb meghatározás: Göncsög-dűlő (74083), Felső-dűlő (74077), Hungrana-üzem (56951), valamint Perkáta-Kis-Perkáta-dűlő (74065).

Az egyetlen, őskor tág időszakán belül pontosabban, az újkőkorra és a bronzkor középső és kései szakaszára meghatározott lelőhely Perkáta-Homokbánya (29279). A lelőhely ugyan kismértékben érinti Szabadegyháza közigazgatási területét, a feltárt régészeti jelenségek azonban Perkátán, a közigazgatási határtól mintegy másfél km-re találhatók, így azok taglalása ehelyütt irreleváns.

Római kor

A nyilvántartásban szereplő adatok alapján Szabadegyházán 6 lelőhely keltezhető a római korra (is).

A Cikolai-vízfolyás partján hosszan elnyúló Perkáta-Homokbánya (29279) lelőhely kismértékben érinti csak Szabadegyháza közigazgatási területét. A számos korszak régészeti hagyatékát rejtő lelőhely Büdös-tó melletti, Szabadegyházára átérő része Stibrányi Máté terepbejárásának adatai alapján a római korral hozható összefüggésbe.

A Göncsög-dűlő (74083) néven – az őskoron kívül római koriként is – nyilvántartott lelőhelyet 2009-ben, terepbejárással azonosították. Más kutatás itt még nem zajlott.

A Szabadegyháza felől Cikola irányába tartó műút és a Nyugati-Hippolyt-ér kereszteződésénél 2014 februárjában a Szent István Király Múzeum részéről Szücsi Frigyes vezetésével zajlott terepbejárás és önkéntesek bevonásával műszeres leletfelderítés. Több tucatnyi késő római kisbronz és kerámatöredékek jelzik a Hippolyt-puszta (91271) néven nyilvántartásba vett lelőhelyen a késő római kori megtelepedést.

A Szeszgyár II. (22338) nevű római kori keltákhoz köthető lelőhely egy 1963-as áradás során vált ismertté, amikor a csatorna partja több helyen alámosódott és a leomló földdel együtt nagymennyiségű kerámatöredék került elő. A helyszínen leletmentést folytató Pleidell Orsolya római kori kelta település maradványait figyelte meg. A lelőhely jelentős részét a Szeszgyárhoz kapcsolódó csatornázási munkálatokkal sajnos elpusztították. A Szeszgyár II. néven nyilvántartott római kori település minden bizonnyal összetartozik a közvetlenül mellette elhelyezkedő Perkáta-Homokbánya lelőhely római településnyomaival.

Halom-puszta mellett Horváth László tanuló talált római kori leleteket, amit 1964-ben Horváth György tanár jelentett be a székesfehérvári múzeumnak. Az ily módon azonosított lelőhely Halom-puszta néven (22339) került be a közhiteles nyilvántartásba. A lelőhelyen 2016-ban próbafeltárással vizsgálták a régészeti érintettség mértékét a Szabadegyháza-Ipartelep elkerülő út építését megelőzően. A próbafeltáráson azonban kizárólag – régészeti leletanyag hiányában – meghatározhatatlan korú árkok és gödrök láttak napvilágot.

Perkáta-Kis-Perkáta-dűlő II. (74065) lelőhely Szabadegyháza területére eső részén 2019-ben Rupnik László légifotóról római településnyomokat azonosított. A lelőhelyen 2019 tavaszán a Magyar Nemzeti Múzeum Műszeres Leőhely-felderítés Csoportja fémkeresős kutatást végzett, amelynek keretében többek között 1–2. századra keltezhető érmeket, fibulákat és egy nielló berakásos, *baltens* öv (katonai kardszj) részét képező veretet

találtak. Valószínűleg erről a területről származik egy – a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött – 2. század elejére keltezhető római katonai diploma töredéke.

Fitz Jenő tudósít róla, hogy a Nedeczky-Gribsch kastély konyhakertjében Traianus császár *sestertius*ára és római kori edénytöredékekre leltek. A lelőhely a közhiteles nyilvántartásban nem szerepel.

Szabadegyháza területéről ismerünk egy római kori sírkövet és egy oltárt is. A 2. század elejére keltezhető – a Fejérmegyei Napló híradása alapján 1932-ben előkerült – sírkő lelőhelyét Marosi Arnold múzeumigazgató a harmadik katonai felmérés térképén a Vastaghalmi majortól nyugatra fekvő 127 m magasságú pontban jelölte meg, amely a Halom-dűlő és egyben a környék legmagasabb pontja. Ez a lelőhely jelenleg nem szerepel a közhiteles nyilvántartásban. A sírkő a helyszínre kiszálló Marosi szerint mintegy 3-4 méteres mélységből került elő. Csak a jobb alsó fele van meg. A feliratos mező alatti képmező kétlovas négykerekű fogatot ábrázol, a kocsí elején ülő lovassal, a közepén pedig ülő nőakkal.

Egy másodlagosan felhasznált római kori oltárt 1960-ban leltek meg Szabadegyházán. Fitz Jenő szerint Intercisából (Dunaújváros) hurcolhatták ide, amire az utal, hogy az Intercisában állomásozó *cobors milliaria Hemesenorum* lovagrendi katonatisztje állíttatta valamikor a 3. század második negyedében.

Népvándorláskor

Népvándorlás kornak a hazai kutatás a hun mozgalom kezdetétől (4. század utolsó harmada) a magyar honfoglalásig (9. század vége), illetve tágabban a Magyar Királyság létrejöttéig terjedő (11. század eleje) időszakot tekinti. Kora népvándorlás kori, azaz hun kori, vagy az azt követő germán kor idejéből származó lelőhelyet, leletet nem ismerünk Szabadegyházáról.

Késő népvándorlás kori, azaz avar kori települést és temetőt tártak fel a Szabadegyháza területére is „átlógó”, de Perkáta közigazgatási területén nyilvántartott Perkáta-Homokbánya (29279) lelőhelyről. A feltárás azonban Perkáta közigazgatási területén zajlott, így jelen hatástanulmány szempontjából nem releváns.

Ettől függetlenül zajlott az élet Szabadegyháza közigazgatási területén is az avar korban. Erre utal az a három avar kori sír, amelyet a Szeszgyár területéről ismerünk: ebből kettő szegényes sír 1956-ban látott napvilágot, amelyeknek leleteit az István Király Múzeumba küldték (két edény és gyöngyökkel, átfűrt csigával és kőlapocskával díszített nyaklánc). 1976-ban a Szeszgyár Búdostó melletti új levezetőcsatornájának nyomvonalában egy 7. századi női sírt pusztítottak el, amelyben ezüst szűrőkanál, borostyán- és üveggyöngyök voltak mellékletként. Utóbbi leletek a dunaújvárosi múzeumba kerültek.

Középkor

A közhiteles nyilvántartásban 8 középkorra, azon belül kivétel nélkül az Árpád-korra keltezhető régészeti lelőhely található Szabadegyháza közigazgatási területén.

A Siba-dűlőben (22280), a Mélykúti-árok keleti partján húzódó löszháton 1991-ben Hatházi Gábor találta meg egy Árpád-kori falu maradványait. A felszínen talált leletek alapján a település időben a teljes Árpád-kort felöleli. A lelőhely Perkáta határában helyezkedik el, Szabadegyháza közigazgatási területét nagyon kis részen érinti.

Terepbejárás eredményeképpen vált ismertté és más módon eddig nem kutatták a Hungrana-üzem (56951) néven nyilvántartott Árpád-kori (és őskori) telepnyomot. É-ÉK és Ny-ÉNy felé valószínűleg nagyobb kiterjedésű a lelőhely, de a 2007-es terepbejárás idején a gabona miatt nem volt vizsgálható.

2008 októberében végzett terepbejáráson azonosítottak a vasút és az akkori 62. sz. út kereszteződésétől DK-re, egy enyhén ÉK felé lejtő domboldalon egy kb. 170×100 m kiterjedésű Árpád-kori telepnyomot, amely Halom-dűlő (60450) néven került nyilvántartásba. Itt 2016-ban a Savanyú Bálint által vezetett próbafeltáráson Árpád-kori telephez köthető ház gödrét tárták fel a hozzátartozó kemencével, cölöplyukkal és munkagödörrel, továbbá egy, az említett jelenségeket metsző kemencebokr munkagödre és a hozzá tartozó kemencék kerültek elő.

2008 decemberében a 62. sz. főút tervezett burkolatmegerősítését megelőzően folytatott terepbejáráson, Szabadegyháza és Perkáta határán, a Fehérvári-úti-felső-dűlőn, egy kisebb domb K-i oldalán lelték meg egy kisebb Árpád-kori telep nyomait, amely a közhiteles nyilvántartásban jelenleg a Perkáta-Homokbánya (29279) lelőhely részeként szerepel.

2009 februárjában ugyancsak a 62. sz. főút tervezett burkolat-megerősítése miatt végzett terepbejárás az Öreg-temetőtől Ny-ra, az úttól É-ra közepes intenzitású Árpád-kori telep nyomaira bukkantak (22344). A lelőhely minden bizonnyal a 62. sz. főút D-i oldalára is kiterjed, de ott terepbejárásra alkalmatlannak bizonyult a terület. A felhagyott temető középső részén található romos barokk kápolna falából került elő a 20. század első felében kettő másodlagosan befalazott román kori kőfaragvány. Az egyik egy sakktáblás és akantuszos díszű boltív részlete, a másik egy dombormű, valószínűleg az Utolsó vacsora háromalakos töredéke. Stibrányi Máté a temető mellett azonosított viszonylag nagyméretű Árpád-kori telep alapján arra következtetett, hogy a kőfaragványokat nem távolabbról szállították ide, hanem középkori Szolgaegyházának a lelőhely területén sejthető templomából származnak. Elképzelhető, hogy a templom a barokk kápolna helyén volt, amit a kápolna keletelt tájolása támaszthat alá. A fentiek alapján az Öreg-temető (22344) lelőhely az Árpád-kori Szolgaegyháza nyomait őrzi. Ettől a lelőhelytől ÉNy-ra, alig 130 méternyire, a Hosszú-hát középső részén azonosítottak – ugyancsak terepbejárással – egy kisebb Árpád-kori telepnyomot (Temető-dűlő, 70509), amely feltételezhetően összetartozik az Öreg-temető lelőhellyel.

A perkátai lelőhelyként nyilvántartott, de Szabadegyházára is átnyúló Kis-Perkáta-dűlő II. (74065) lelőhelyet római koriként azonosították egy 2009-es terepbejárásán. Egy 2016-ban megismételt terepbejárásán azonban a római mellett Árpád-kori (és őskori) kerámiatöredékeket is találtak, ami Árpád-kori megtelepedésre utal.

2009-2010-ben a tervezett Nabucco gázvezeték nyomvonalának terepbejárásain Árpád-kori telepnyomként azonosították Szabadegyháza DK-i határában a Szabadegyházai-vízfolyás mellék (74081) lelőhelyet.

Szabadegyháza, Petőfi Sándor u. 1. szám alatti ingatlanon 1965-ben gödörásás közben egy koponyára bukkantak, amelyet a munkások magukhoz vettek, de a sírt akkor nem bolygatták. 1966-ban azonban teljesen kibontották a temetkezést, majd értesítették az István Király Múzeumot. A múzeumtól kiszálló Kralovánszky Alán és Makkay János gyűjtötték be a leletanyagot: vasablát, hevedercsatot, ezüst lemezkarperect és 12 db Berengár dénárt. A sír környezetét széles sávban átvizsgálták, de újabb temetkezést nem találtak. Ezzel magyarázható, hogy a lelőhely a közhiteles nyilvántartásban nem szerepel.

A régészeti örökség felmérése fejezethez felhasznált irodalom

- Alföldy Géza: Ein Denkmal des Serapis-Isis-Kultes in Pannonien. *Alba Regia. A Szent István Király Múzeum Évkönyve* 4–5 (1965) 87.
- Bóna, István – Fülöp, Gyula: Szabadegyháza-Szeszgyár (Spirituosenfabrik), Búdöstó. In: Szentpéteri József (szerk.): *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*. I. Budapest 2002, 334.
- Czajlik Zoltán: Légi fényképezéses régészeti kutatások Magyarországon 2004-ben. *Régészeti Kutatások Magyarországon* 2004 (2005) 125, 137, 5. kép
- Fitz Jenő: A római kor Fejér megyében. In: Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig. Szerk.: Fitz Jenő, Székesfehérvár 1970, 187(31)
- Kralovánszky Alán: A móri és a szabadegyházi honfoglaláskori temetkezések. *Alba Regia. A Szent István Király Múzeum Évkönyve* 8–9 (1968) 249–251.
- Marosi Arnold: A szolgaegyházai római sírkő. *Székesfehérvári Szemle* II/10–12 (1932) 64.
- Petkes Zsolt: Honfoglalás és kora Árpád-kori soros és templom körüli temetők sírleleteinek katasztere Fejér megyében. *Alba Regia. A Szent István Király Múzeum Évkönyve* 41 (2012) 90–91.
- Reményi László – Stibrányi Máté: Szabadegyháza határa. *Régészeti Kutatások Magyarországon* 2010 (2012) 350.
- Stibrányi Máté: Fehérvári-úti-felső-dűlő. *Régészeti Kutatások Magyarországon* 2008 (2009) 273.
- Stibrányi Máté: Szabadegyháza-Halom-dűlő. *Régészeti Kutatások Magyarországon* 2008 (2009) 273.
- Stibrányi Máté: Szabadegyháza-Öreg-temető. *Régészeti Kutatások Magyarországon* 2009 (2010) 342.

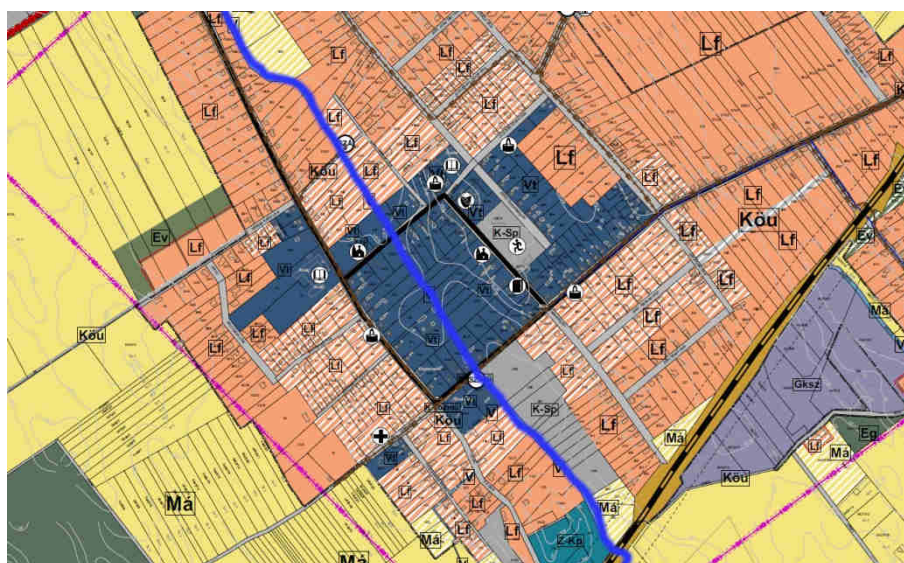
2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZTATÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.1 A területfelhasználási változások ismertetése

1. A településközpont környezetében a hatályos tervben kijelölt településközponti vegyes terület több helyen falusias lakóterület felhasználásba kerül. Belterületi kertként jelölt területek mezőgazdasági területek lesznek (a hatályos településszerkezeti terv és a szabályozási terv a belterületet érintően eltér, ezért a változások megjelölése a szabályozási terv alapul vételével történt).
2. A belterület északi részén a mezőgazdasági majorok területei gazdasági terület helyett különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználásba kerülnek. Az Országos Erdőállomány adattárában szereplő erdőterület erdő területfelhasználásba kerül.
3. Külterületen az új 62. sz. főút környezetében a meglévő mezőgazdasági majorok területei gazdasági terület helyett különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználásba kerülnek. Az ún. Szeszgyári lakóterületen a gazdasági területfelhasználás és erdőterület helyett településközponti vegyes területfelhasználás kijelölés történik.
4. A külterület északi részén a mezőgazdasági majorok területei gazdasági terület helyett különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználásba kerülnek. Az Országos Erdőállomány adattárban nem szereplő erdőterület a művelési ágak és a tényleges hasznosításnak megfelelően mezőgazdasági területfelhasználásba kerül.
5. A külterület északi részén a mezőgazdasági majorok területei gazdasági terület helyett különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználásba kerülnek.
6. A Szeszgyári trafóállomás gazdasági terület helyett különleges közmű területfelhasználásba kerül.
7. A helyi védelem alatt álló volt temető területe különleges beépítésre nem szánt temető lesz.

2.2 A változások hatása a régészeti örökségre

Az 1. számú változtatással érintett terület (településközpont környezete) egésze régészeti érdekű területnek minősül a keresztülfolyó Szabadegyházai-vízfolyás miatt (4. ábra). A változással érintett területen található a Petőfi Sándor u. 1. szám alatt 1966-ban feltárt honfoglalás kori sír lelőhelye. A közhiteles nyilvántartásban ugyan nem szerepel, mert a sír 5–10 méteres környezetét átkutatva nem bukkantak újabb temetkezések nyomára, ettől függetlenül azonban nem zárható ki teljes bizonyossággal további sírok megléte a közelben. A településközponti vegyes terület több helyen falusias lakóterület területfelhasználásba kerülése a földmunkák (építkezés, közműárkok stb.) miatt régészeti szempontból kockázatot jelent. Az esetleges lelőhelyeket terepbejárással a terület beépítettsége miatt nem lehet azonosítani.

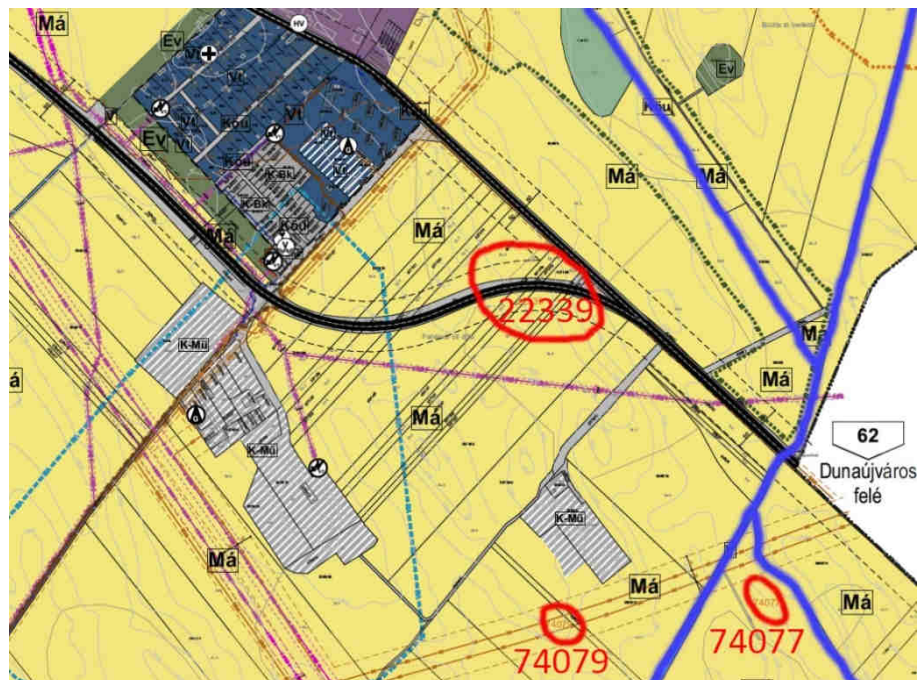

4. ábra: Az 1. számú változással érintett területen keresztülfolyó Szabadegyházai-vízfolyás (kék színnel kiemelve)

A 2. számú változtatással érintett terület (belterület északi részén a majorok területei) egésze régészeti érdekű területnek minősül, mivel a Szabadegyházai-vízfolyás keresztezi (5. ábra). A gazdasági terület helyett különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználás csak jövőbeli földmunkák esetén jelent kockázatot régészeti

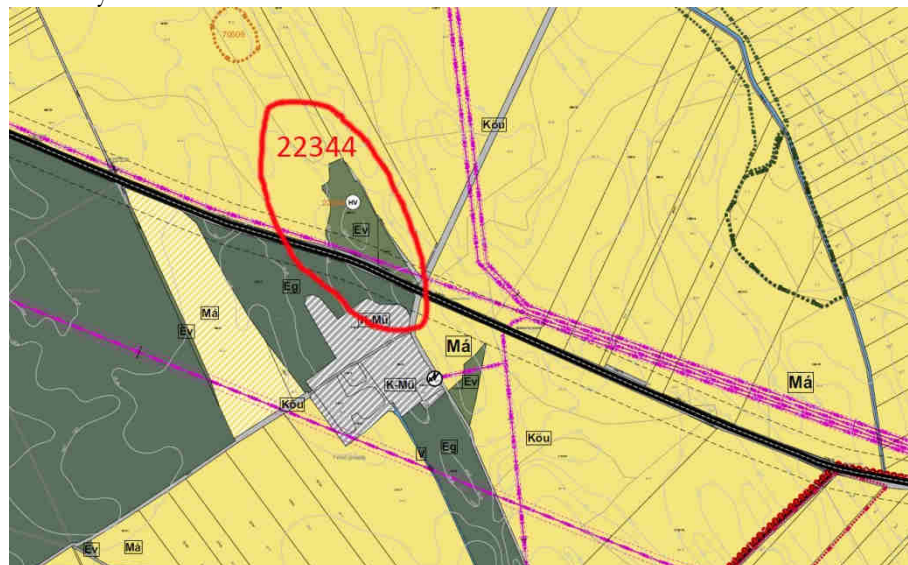
[illegible]

A 3. számú változtatással érintett területek (különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználásba kerülő majorok a 62. sz.-ú főút mellett) egy része (0382/3, 0382/4 hrsz.) 100-150 méternyire található a Kajdy-tanya (74079) néven nyilvántartott ismeretlen korú temetőtől, valamint kb. 240 méterre a felső-dűlői (74077) őskori telepnyomtól. Ez a terület mesterséges medrekbe terelt, de természetes eredetű vízfolyásokhoz (Szabadegyházai-vízfolyás, Mélykúti-árok) is közel helyezkedik el, így régészeti érdekű területnek minősül (6. ábra). Ennek ellenére a majorok körüli szántóföldek terepbejárása során régészeti leletek nem kerültek elő. A gazdasági terület helyetti különleges mezőgazdasági terület besorolás nem jelent az eddiginél nagyobb veszélyt a régészeti örökségre. A 3. számú változtatással érintett területek közül az ún. Szeszgyári lakóterület – a vízfolyáshoz való viszonylagos közelsége miatt – szintén régészeti érdekű terület. Itt a gazdasági területfelhasználás és erdőterület helyetti településközponti vegyes területfelhasználás – jövőbeli földmunkák esetén – veszélyt jelenthet a területen sejthető régészeti örökségi elemekre.

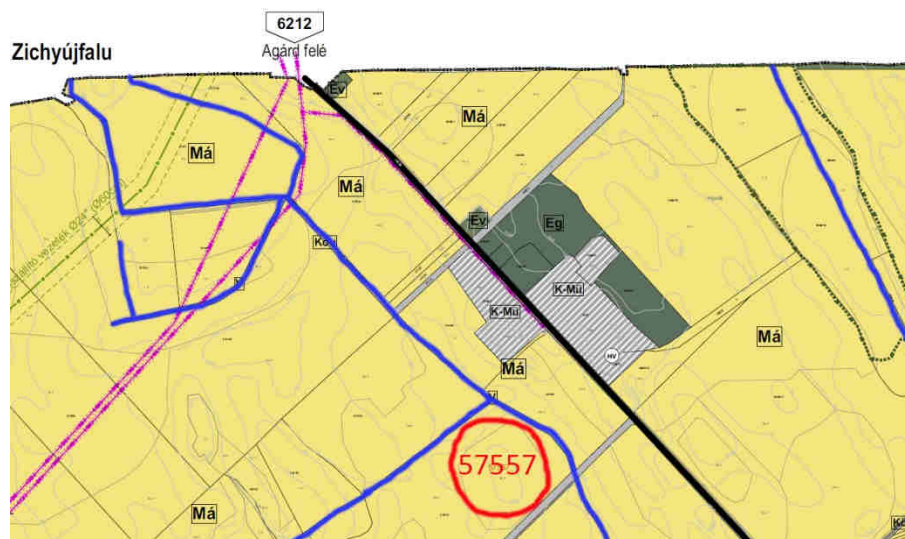
6. ábra: A 3. számú változtatással érintett területek, a régészeti lelőhelyek (piros színnel) és a vízfolyások (kék színnel)

A 4. számú változtatással érintett terület északi részére kiterjed az Öreg-temető (22344) lelőhely (7. ábra). A mezőgazdasági major területének gazdasági terület helyetti különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználásba, valamint az erdőterületnek a művelési ágnak és a tényleges hasznosítás szerinti mezőgazdasági területfelhasználásba sorolása nem jelent a korábban fennállónál nagyobb veszélyt a területre kiterjedő régészeti lelőhelyre.

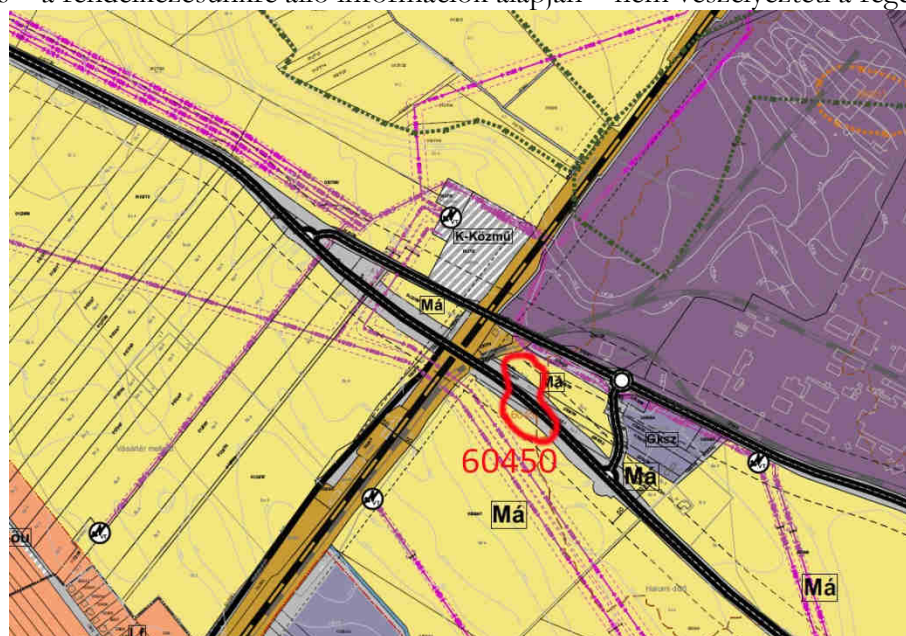
7. ábra: A 4. számú változással érintett terület és a 22344 azonosítószámú lelőhely (piros körvonallal kiemelve)

Az 5. számú változtatással érintett területtől mintegy 130 méterrel D-re helyezkedik el a Hippolyt-puszt (57557) nevű ismeretlen korú – a terepbejárás adatai alapján vélhetően római kori kelta – temető, valamint tőle D-re, DNy-ra a hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejáráson azonosított római kori kelta telepnyom. Ezen túlmenően a vízfolyások (Keleti-Hippolyt-árok, Nyugati-Hippolyt-árok) közelsége miatt régészeti érdeklődésről van szó (8. ábra). A mezőgazdasági major gazdasági terület helyetti különleges mezőgazdasági üzemi területfelhasználása azonban nem veszélyezteti az eddigienél jobban a területen sejthető régészeti örökségi elemeket.

8. ábra: Az 5. számú változtatással érintett terület, az 57557 azonosítószámú régészeti lelőhely (piros körvonallal) és a vízfolyások (kék színnel kiemelve)

A 6. számú változtatással érintett terület, mintegy 150 méterre, ÉNy-ra található a Halom-dűlő (60450) nevű Árpád-kori lelőhelytől (9. ábra). A Szeszgyári trafóállomás gazdasági terület helyetti különleges közmű területfelhasználás – a rendelkezésünkre álló információk alapján – nem veszélyezteti a régészeti örökséget.

9. ábra: A 6. számú változással érintett terület és a 60450 azonosítószámú lelőhely elhelyezkedése (piros színnel kiemelve)

A 7. számú változtatással érintett területtől 200 méterre található a viszonylag nagyméretű Hippolyt-pusztá II. nevű római kori telepnyom. A lelőhely lehatárolása viszonylag pontosnak tekinthető, így a volt temető területét szinte bizonyosan nem érinti. A helyi védelem alatt álló volt temető területének különleges beépítésre nem szánt temető besorolása régészeti szempontból ettől függetlenül sem jelent kockázatot.

3. RÉGÉSZETI ÉRTÉKVÉDELMI TERV

Szabadegyháza nyilvántartott régészeti lelőhelyei kivétel nélkül külterületen helyezkednek el. Erre tekintettel elsősorban a mezőgazdasági tevékenység – a szántás mélysége, illetve az erózió által okozott hatások miatt – jelent veszélyt a régészeti lelőhelyekre. Hosszabb távon a kisebb mélységben elhelyezkedő régészeti objektumok teljes megsemmisülése fenyeget. A lelőhelyek állagromlásának megóvása érdekében lehetőség szerint javasolt a szántó művelési ág megváltoztatása úgy, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását biztosítsa (javasolt a rét vagy legelő művelési ág bevezetésének megfontolása).

A 4. számú változtatással érintett terület az Öreg-temető (22344) néven nyilvántartott régészeti lelőhelyet érinti, amely feltehetően a középkori Szolgaegyháza település. Amennyiben földmunkával járó építési munkálatra kerülne sor a nyilvántartott régészeti lelőhely területén, akkor a beruházás engedélyeztetése vagy bejelentése során a hatóság (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi

Osztálya) is részt vesz az eljárásban és előírja a megelőző feltárás valamilyen formájának teljesítését (próbafeltárás, teljes felületű feltárás vagy régészeti megfigyelés). A megelőző feltárás költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

Az 1., a 2., a 3. és az 5. számú változtatással érintett területek régészeti érdekű területnek minősülnek (az utóbbi két esetben egy-egy ismeretlen korú temető is található a közelükben, az 1. számú változtatással érintett terület meg az 1966-ban feltárt Petőfi utcai honfoglalás kori sír lelőhelyét is magába foglalja), ezért esetleges földmunkák során kiemelt figyelemmel kell eljárni. Amennyiben bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály, cím: 8000 Székesfehérvár, Mátyás király krt. 13., tel.: 06 22 795-781) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). Az ügyintézés hatékonysága és az esetlegesen szükségessé váló mentő feltárás mielőbbi megkezdésének érdekében célszerű a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt is rövidúton tájékoztatni (Szent István Király Múzeum, 8000 Székesfehérvár, Fő u. 6., tel.: 06 22 315-583, e-mail.: titkarsag@szikm.hu). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Szabadegyháza közigazgatási területén 12 régészeti lelőhely szerepel a közhiteles nyilvántartásban és további 3 perkátai régészeti lelőhely nyúlik át a területére. Közülük egy sem fokozottan vagy kiemelten védett státuszú. Korszakukat tekintve az őskortól a középkorig terjedően ismerünk Szabadegyházáról lelőhelyeket, de a legtöbb az Árpád-korra (8 db) és a római korra (6 db) keltezhető.

Újabb régészeti lelőhelyek előkerülését nem lehet kizárni, különös tekintettel a vízfolyások partjaira, amelyek régészeti érdekű területnek minősülnek.

A területfelhasználási változások mindössze egy nyilvántartott lelőhelyet érintenek, nevezetesen a 4. számú változtatás a középkori Szolgaegyházával összefüggésbe hozható Öreg-temető (22344) lelőhelyet. Ebben az esetben a területfelhasználási változtatás nem jelent a korábban fennállónál nagyobb veszélyt a régészeti lelőhelyre, de földmunka esetén az értékvédelmi tervben foglaltak szerint kell eljárni. Fontos kihangsúlyozni, hogy az 1., a 2., a 3. és az 5. számú változtatás régészeti érdekű területeket érint, ahol eddig nem ismert régészeti lelőhelyek előkerülésére lehet számítani. Ezeken a területeken a földmunkák tehát régészeti szempontból kockázatot jelentenek, amely csak a – jelen hatástanulmányban is ismertetett – hatályos jogszabályok és az értékvédelmi tervben foglaltak betartásával küszöbölhető ki.

NYILATKOZAT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY ELKÉSZÍTÉSÉRE VALÓ JOGOSULTSÁGRÓL

Alulírott Szücsi Frigyes régész nyilatkozom, hogy a 439/2013. (XI.20.) Korm. rendelet 5. § (2) bekezdése szerinti előírásoknak megfelelek, valamint a 10. § szerinti szakértői nyilvántartásban szerepelek.

Okleveles régész szakképesítést igazoló okirat száma: ELTE-BTK-0144/2012

Szakértői nyilvántartási szám: 16-003

A Szabadegyháza község települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészában tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Bakonykúti, 2020. április 2.

dr. Szücsi Frigyes
régész, örökségvédelmi szakértő